

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/legiony/81377,Czlowiek-z-cienia-Tadeusz-Szturm-de-Sztrem-w-walce-o-niepodlegla-Polske-1914-192.html>

Grób Tadeusza Szturm de Sztrema na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim, 2012 r. Fot. Wikimedia Commons/AldraW - Praca własna (CC BY-SA 3.0)

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Człowiek z cienia. Tadeusz Szturm de Sztrem w walce o niepodległą Polskę 1914-1921

OKRES HISTORYCZNY

(1863-1918) Ku Niepodległej (1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MACIEJ ŻUCZKOWSKI 13.05.2021

Jednym z najbardziej interesujących rodzeństw w historii Polski jest piątka dzieci Jana Szturm de Sztrem i Marii z domu Rusieckiej. Z wyjątkiem najmłodszego Zbigniewa, zmarłego w wieku 23 lat wkrótce po zakończeniu

wojny polsko-bolszewickiej, pozostała czwórka posiada biogramy w *Polskim Słowniku Biograficznym*. Najbardziej niezwykłym z nich był chyba Tadeusz.

Urodził się 18 października 1892 r. w Niżnym Nowogrodzie, gdzie jego ojciec pełnił funkcję inspektora służby finansowej. Początkowo uczył się Astrachaniu, a następnie w gimnazjum filologicznym w Petersburgu. Tam też w 1908 r. wstąpił do Związku Postępowej Młodzieży Polskiej, a dwa lata później przeszedł do związanego z Polską Partią Socjalistyczną (PPS) Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. Po zdaniu matury w 1910 r. przez dwa lata studiował w Wojskowej Akademii Medycznej w Petersburgu, a następnie przeniósł się na wydział prawa tamtejszego uniwersytetu. W 1912 r. wstąpił do petersburskiej sekcji PPS, a wiosną 1913 r. związał się ze sprzeciwiającą się polityce prowadzonej przez Józefa Piłsudskiego PPS-Opozycją kierowaną przez Feliksa Perla.

W walce o niepodległość

Mimo to, kiedy niedługo po wybuchu pierwszej wojny światowej przybył do Warszawy, pod koniec października 1914 r. nawiązał kontakt z bojowcami, którzy na polecenie Józefa Piłsudskiego organizowali oddziały dywersyjne na tyłach wojsk rosyjskich. Pod pseudonimem „Mały” wziął udział w kilku akcjach, m.in. 23 listopada wraz z Janem Bielawskim wysadził tory na warszawskim węźle kolejowym, kilka dni później w rocznicę powstania listopadowego uczestniczył w nieudanej próbie zniszczenia obelisków upamiętniających wiernych carowi generałów z okresu insurekcji listopadowej, a pod koniec grudnia odegrał istotną rolę w zburzeniu mostu na rzece Rządzy w okolicach Tłuszcza.

Członkowie Centralnego Oddziału

Lotnego POW w 1915 r. Od lewej:

Tadeusz Szturm de Sztrem *Mały*,

Tadeusz Herfurt *Jan*, Józef

Kobiałko *Walek*, Kazimierz

Bagiński *Florek*, Marian Zyndram-

30 listopada t.r. znalazł się w szeregach utworzonego wówczas Oddziału Lotnego Wojsk Polskich podlegającego bezpośrednio Józefowi Piłsudskiemu. Dla potrzeb oddziału zorganizował w swoim mieszkaniu przy Kruczej 18 w Warszawie laboratorium produkujące materiały wybuchowe oraz fałszywe dokumenty. To właśnie głównie za tę działalność w 1922 r. został odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy. W uzasadnieniu wniosku napisano m.in.:

„Starszy szeregowy Tadeusz Szturm de Sztrem był jednym z inicjatorów walki zbrojnej na tyłach armii rosyjskiej. (...) W międzyczasie [t.j. pomiędzy wskazanymi wyżej akcjami bojowymi - M. Ż.] zakłada i prowadzi laboratorium materiałów wybuchowych i konstruowania bomb. Będąc zupełnym laikiem w tej dziedzinie, narażając się stale na wylecenie w powietrze wraz ze swoimi wypróbowywanymi materiałami wybuchowymi, dochodzi wkrótce Tadeusz Szturm de Sztrem, [wyraz nieczytelny] niezmiernie pracowitej, do wspaniałych rezultatów i zaopatruje oddział Lotny w dobry, a tak niezbędny, przy wszelkiej akcji dywersyjnej materiał techniczny. (...) Mężny do szaleństwa, zdolny w każdej chwili życiem okupić potrzebną dla sprawy akcję, cichy, skromny, zamknięty w sobie Tadeusz Szturm de Sztrem był cementem wiążącym poszczególnych członków Oddziału Lotnego, był najpiękniejszym przykładem męstwa i poświęcenia”.

Po reorganizacji oddziału w lutym 1915 r. „Mały” prowadził działalność dywersyjną na Lubelszczyźnie gdzie również zorganizował laboratorium pirotechniczne. Do Warszawy powrócił po zajęciu miasta przez wojsko niemieckie w sierpniu. Wkrótce potem Oddział Lotny został rozwiązany, a on sam w swoim mieszkaniu przechowywał broń i materiały wybuchowe. We wrześniu wstąpił do legionów polskich, gdzie służył w 3. pułku piechoty II Brygady Legionów, a następnie w 7. i 5. pułku I Brygady. Walczył m.in. w obydwu bitwach pod Kostiuchnowką i w odwrocie za rzekę Stochód. Po ogłoszeniu Aktu 5 listopada przeszedł do pracy politycznej. Po zapewnieniu, że umie sobie wyrobić fałszywe dokumenty, dowódca 5. pp, zdecydował się „zgubić” jego dokumenty w ewidencji pułkowej.

Podczas ofensywy bolszewickiej w lecie 1920 r. został wybrany do utworzonego przez Centralny Komitet Wykonawczy PPS Wydziału Wojskowego i wraz z Arciszewskim

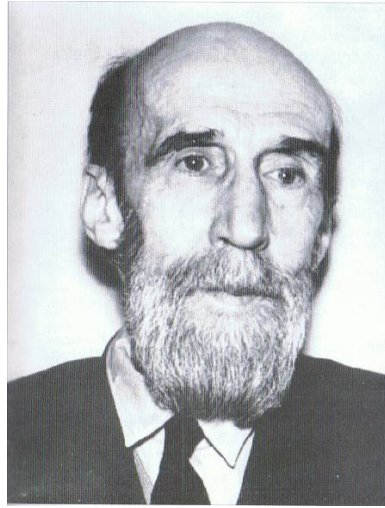
organizował oddziały dywersyjne. W sierpniu wszedł do Robotniczego Komitetu Obrony Warszawy.

Po powrocie do Warszawy podjął intensywne studia ekonomiczne i statystyczne, które łączył z pracą w referacie statystycznym i sekcji samorządowej Biura Pracy Społecznej. Równoległe w porozumieniu z Tomaszem Arciszewskim współorganizował oddział bojowy PPS dowodzony przez Józefa Korczaka, na potrzeby którego po raz kolejny wyrabiał też fałszywe dokumenty. Na przełomie 1917 i 1918 r. na Centralnej Konferencji PPS w Piotrkowie został wybrany wraz z Arciszewskim i Korczakiem do wydziału kierującego działalnością utworzonego Pogotowia Bojowego. W kolejnych miesiącach oprócz dostarczania fałszywych dokumentów zarówno ukrywającym się byłym żołnierzom legionów jak i komunistom, szkolił członków Pogotowia w zakresie używania materiałów wybuchowych. Sam również uczestniczył w akcjach bojowych, m.in. w przygotowaniach do zamachu na komisarza niemieckiej policji politycznej Ericha Schultzego zastrzelonego przez Antoniego Purtala 1 października 1918 r.

10 listopada Szturm de Sztrem brał udział w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich w Warszawie, oraz wraz z Perlem i Zarembą spotkał się z Piłsudskim. Wręczył mu wówczas czerwony sztandar, którego jednak Piłsudski nie przyjął, tłumacząc że ma obowiązek działać w imieniu całego narodu. Dwa dni później, współorganizował manifestację popierającą nominację Ignacego Daszyńskiego na pierwszego premiera odrodzonego państwa. Prawdopodobnie wziął także wówczas bezpośredni udział w zawieszeniu czerwonego sztandaru na wieży zegarowej Zamku Królewskiego. W tym czasie należał do zakonspirowanego Koła Mężów Zaufania kierującego taktyką polityczną PPS. Nie była to jego jedyna działalność w partii: w czerwcu 1919 r. został wybrany do Centralnego Wydziału Samorządowego PPS, a w lipcu do Centralnego Wydziału Kulturalno-Oświatowego, zaś w październiku objął kierownictwo Centralnego Wydziału Archiwalnego. Jednakże już dwa lata później nie mogąc pogodzić się z polityką kierownictwa PPS wobec komunistów i działaczy jej lewego skrzydła odszedł z partii. Pomimo to przez cały okres międzywojenny pozostawał w bliskich kontaktach z szeregiem jej członków.

**Tadeusz Szturm de Sztrem w
1933 r. Fot. domena publiczna**

**Tadeusz Szturm de Sztrem około
1957 r. Fot. domena publiczna**

W obronie niepodległości

W sierpniu 1919 r. po wybuchu I Powstania Śląskiego Szturm de Sztrem na polecenie Arciszewskiego rozpoczął gromadzenie broni i amunicji. Ponadto w swoim mieszkaniu przy ul. Pięknej 31 w Warszawie, na potrzebę przewidywanych przyszłych walk na Śląsku rozpoczął produkcję różnego rodzaju i przeznaczenia ładunków wybuchowych i pocisków. Latem 1920 r. zostały one przewiezione do Sosnowca i następnie wykorzystane w czasie II Powstania Śląskiego. Podczas ofensywy bolszewickiej w lecie 1920 r. został wybrany do utworzonego przez Centralny Komitet Wykonawczy PPS Wydziału Wojskowego i wraz z Arciszewskim organizował oddziały dywersyjne. W sierpniu wszedł do Robotniczego Komitetu Obrony Warszawy. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej Szturm de Sztrem wraz z innymi działaczami PPS, w porozumieniu ze specjalną komórką Ministerstwa Spraw Wojskowych, brał udział w organizowaniu oddziału złożonego z dawanych członków m.in. Pogotowia Bojowego PPS, przeznaczanego do udziału w przygotowywanym III Powstaniu Śląskim. Wygłosił kilka pogadanek do ochotników i prowadził dla nich szkolenia z posługiwania się materiałami wybuchowymi. Po wybuchu powstania po raz kolejny w swoim życiu zajmował się szkoleniem ochotników i zaopatrywaniem ich w produkowane przez siebie fałszywe dokumenty.

Zaangażowanie w wojny i powstania w latach 1914-1921 nie wyczerpuje udziału Tadeusza Szturma de Sztrema w walce o niepodległą Polskę. Niecałe dwadzieścia lat później kilka miesięcy przed niemiecką agresją na Polskę powrócił on do szeregów PPS, aby jak zawsze pozostając w cieniu, być jednym z najważniejszych działaczy konspiracyjnej emanacji partii posługującej się kryptonimem „Wolność-Równość-Niepodległość”. Za

co zresztą został później skazany na kilka lat więzienia w nowej, całkowicie podporządkowanej ZSRS, Polsce.

**Proces sześciu działaczy PPS-
WRN przed Rejonowym Sądem
Wojskowym w Warszawie. Na
zdjęciu widoczni Kazmierz Pużak,
Wiktor Krawczyk, Ludwik Cohn,
Feliks Misiorowski, Józef
Dzięgielewski oraz Tadeusz
Szturm de Sztrem.**

COFNIJ SIĘ